

Jarosław Dulewicz

"Z dziejów Fabryki Odlewów Żelaznych „Neptun” I. Mintz w Końskich", Edyta Majcher-Ociesa, Końskie 2011 : [recenzja]

Z Dziejów Regionu i Miasta : rocznik Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Skarżysku-Kamiennej 3, 185-189

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Recenzje

Edyta Majcher-Ociesa
Z dziejów Fabryki Odlewów Żelaznych „Neptun” I. Mintz
w Końskich, Końskie 2011, ss. 119

Odtwarzanie dziejów tzw. „Małych Ojczyzn” stało się szczególnie popularne w II poł. ostatniej dekady XX w. Współcześnie ten kierunek badań jest również kontynuowany, zwłaszcza w pracach regionalnych historyków. Starają się oni w sposób rzetelny, a także w oparciu o solidne zaplecze naukowe zrekonstruować historię własnych powiatów, miast i terenów z nimi związanych. Rezultatem tych naukowych dociekań są najczęściej monografie konkretnych miejscowości, obejmujące całość ich dziejów¹. Niewielu jednak badaczy skupia się na historii cechu rzemieślniczego czy też jednego zakładu przemysłowego. Dlatego też recenzowana poniżej praca zasługuje na uwagę zarówno w środowisku naukowym regionu jak i ogólnopolskim. Książka Edyty Majcher-Ociesy pt. *Z dziejów Fabryki Odlewów Żelaznych „Neptun” I. Mintz* przybliżyła nam historię działalności zakładu odlewniczego, a ponadto ukazuje fragment aktywności gospodarczej społeczności żydowskiej w Końskich w okresie międzywojennym.

Omawiana publikacja jest podzielona na dwie części. Podział ten wynika z różnorodności materiałów w nich zawartych. Pierwsza część składająca się z dwóch podrozdziałów ma charakter opisowo-histo-

¹ *Końskie: zarys dziejów*, red. M. Wikiera, Końskie 1998; *Połaniec: zarys dziejów*, red. A. Fijałkowska, Połaniec 1994; *Ostrowiec Świętokrzyski: monografia historyczna miasta*, red. W. Kotasiak, Ostrowiec Świętokrzyski 1997; *Kozienice: monografia miasta*, red. S. Piątkowski, Kozienice 2004; P. Kardyś, M. Medyński, K. Zemela, T. Wojewoda, *Dzieje Gminy Skarżysko Kościelne*, Skarżysko Kościelne 2010.

ryczny. Natomiast druga stanowi wybór źródeł (listy, aneksy, zdjęcia, skany oryginalnych dokumentów) związanych z działalnością zakładu.

W pierwszym rozdziale przedstawiony jest zarys historii zakładu „Neptun” w okresie jego funkcjonowania, tj. w latach 1923–1948. W podrozdziale I ukazano aktywność przedsiębiorstwa w dwudziestoleciu międzywojennym². W tej części książki autorka zwróciła uwagę na działalność produkcyjną fabryki wymieniając długą listę produkowanych wyrobów. Swoje miejsce znalazł tu również opis systemu pracy, a także zasięg oddziaływania handlowego przedsiębiorstwa poprzez podanie nazw firm, z którymi zakład prowadził interesy. Warto zaznaczyć, że była to działalność ogólnopolska, a część wyrobów trafiała nawet do Niemiec i Czechosłowacji. Pokrótce opisane są również warunki pracy w fabryce i podejmowane przez pracowników próby poprawienia swojej sytuacji materialnej, m.in. poprzez strajki. Tekst uzupełnia lista robotników zatrudnionych w koneckiej odlewni od 5 do 17 listopada 1934 r. (jest to alfabetyczny wykaz 393 osób pracujących w tym okresie na wydziale odlewniczym).

Podrozdział II obejmuje natomiast lata II wojny światowej, kiedy to przedsiębiorstwo znajdowało się pod zarządem niemieckim, a także okres po zakończeniu działań zbrojnych do momentu upaństwowienia zakładu w 1948 r. Autorka opisuje w tej części trudne losy zakładu w latach 1939–1945 i jego częściowe ograbienie z maszyn przez wycofującego się okupanta. W książce znajduje się również wzmianka o nieudanych próbach odzyskania fabryki przez spadkobierców I. Mintza. Powojenna historia zakładu „Neptun”, tak jak było to już wspomniane wcześniej, kończy się w 1948 r., kiedy przedsiębiorstwo zostało upań-

² W pracy autorka podaje 1923 r. jako datę powstania zakładu. We wstępie do zespołu *Fabryka Wyrobów Żeliwnych „Neptun” I. Mintz w Końskich* znajdujemy jednak informację, że z zachowanych akt nie można ustalić daty powstania fabryki. Można natomiast stwierdzić, że działała ona już przed I wojną światową. Nosiła ona wówczas nazwę *Fabryka Odlewów Żelaznych i Zakłady Mechaniczne I. Mintz Końskie*. Jej siedziba początkowo mieściła się w Nieborowie, dopiero w 1923 r. Icek Mintz wybudował nową odlewnię żelaza w samych Końskich, w pobliżu linii kolejowej (prawdopodobnie właśnie to wydarzenie zostało uznane za faktyczną datę powstania fabryki), zob. *Wstęp do zespołu archiwalnego Fabryka Wyrobów Żeliwnych „Neptun” I. Mintz w Końskich* (nr zespołu 21/616).

stwowione i weszło w skład Koneckich Zakładów Odlewniczych³. W tej części pracy na uwagę zasługuje również plan zakładu z 1946 r.

W drugiej części publikacji znajduje się korespondencja między Hilarym Mintzem⁴ a pracodawcami oraz indeks zakładów i przedsiębiorstw, które występowały w dokumentach źródłowych⁵. Każdy list umieszczony w publikacji został opatrzony numerem oraz opisem zawierającym datę i miejsce powstania, nadawcę i odbiorcę, a także źródło i formę oryginalną (maszynopis, rękopis, oryginał, załącznik). Zamieszczona w podrozdziale II korespondencja ukazuje życie codzienne i realia pracy przedstawiciela handlowego w Polsce międzywojennej, przedstawia również relacje służbowe z właścicielem zakładu przemysłowego, któremu poświęcona jest omawiana publikacja. Dodatkowo dla zobrazowania stanu zachowania poszczególnych listów, do tekstu zostało dołączonych 15 skanów. W części końcowej zamieszczono kilka zdjęć ukazujących zakład w okresie II Rzeczypospolitej jak również fotografie współczesne.

Przechodząc do omówienia bibliografii recenzowanej publikacji należy stwierdzić, że jest ona raczej skromna. Baza źródłowa obejmuje jedynie materiały z pięciu zespołów archiwalnych przechowywanych obecnie w Archiwum Państwowym w Kielcach⁶. Wydaje się, że kwerenda archiwalna powinna zostać poszerzona przynajmniej o zespół Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego w Kielcach⁷ (nr zespołu 21/336)

³ W skład Koneckich Zakładów Odlewniczych poza zakładem „Neptun” weszły dwie inne przedwojenne odlewnie „Kronenblum” i „Herzfeld i Victorius”, które były również własnością pożydowską.

⁴ Hilary Mintz był przedstawicielem handlowym reprezentującym Fabrykę Odlewów Żelaznych „Neptun” Józefa Mintza w Końskich. Prowadził biuro w Katowicach, a obszar jego penetracji obejmował głównie Śląsk i Zagłębie Dąbrowskie.

⁵ Załączona korespondencja wchodzi w skład zespołu Fabryka Wyrobów Żelaznych „Neptun” I. Mintz, który przechowywany jest obecnie w Archiwum Państwowym w Kielcach. Zachowało się 35 listów z okresu styczeń-wrzesień 1937 r., z czego autorem 19 był Hilary Mintz, a 16 to odpowiedzi lub wytyczne pracodawcy.

⁶ Są to: Akta miasta Końskie 1833–1945[1950] (nr z. 21/519), Fabryka Wyrobów Żelaznych „Neptun” I. Mintz w Końskich 1925–1944 (nr z. 21/616), Koneckie Zakłady Odlewnicze w Końskich 1949–1980 (nr z. 21/1427), Urząd Wojewódzki Kielecki I 1919–1939 [1949] (nr z. 21/100), Urząd Wojewódzki Kielecki II [1925] 1944–1950 (nr z. 21/205).

⁷ Główny Urząd Likwidacyjny z siedzibą w Łodzi oraz okręgowe urzędy likwidacyjne na terenie wszystkich województw powstały na mocy dekretu z 8 marca 1946 r.

obejmujący lata 1945–1950. W jego zasobie zachowały się materiały dotyczące nieruchomości żydowskich w woj. kieleckim, a także dokumenty związane z zarządem nieruchomości w powiecie koneckim (jak i w samych Końskich). Poszukiwania w tym zespole mogłyby przynieść pozytywne rezultaty w postaci informacji na temat losów majątku Fabryki Wyrobów Żelaznych „Neptun” I. Mintz w pierwszych latach po II wojnie światowej, dzięki czemu ten okres w historii zakładu mógłby być przedstawiony w recenzowanej pracy bardziej szczegółowo. Analizie powinien zostać poddany także zespół Sądu Okręgowego w Kielcach z lat 1917–1939 (nr z. 21/146), a w szczególności zachowane w nim rejestry handlowe firm i zakładów z woj. kieleckiego. Ponadto w celu uzupełnienia bazy źródłowej pracy należałoby poddać kwerendzie zespoły: Herzfeld i Victorius Spółka Akcyjna Fabryka w Końskich 1895–1948 (nr z. 21/724) oraz Fabryka Wyrobów Żelaznych „Kronnenblum” w Końskich 1935–1943 (nr z. 21/615), efektem czego mogłyby być informacje na temat wzajemnych relacji żydowskich przedsiębiorców z terenu miasta.

Sytuacja przedstawia się podobnie w kwestii liczby wykorzystanych opracowań naukowych. Ich lista obejmuje jedynie dziewięć pozycji. Są to w większości regionalne publikacje dotyczące miasta i Ziemi Koneckiej. Wykaz pozycji bibliograficznych zamykają źródła drukowane: *Księga adresowa Polski (wraz z W.M. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa*, Warszawa 1930; *Księga adresowa Polski: przemysłu, handlu, finansów, szkolnictwa, wolnych zawodów i organizacji społecznych*, Warszawa 1937. Z całą pewnością bibliografia omawianej publikacji mogła być obszerniejsza, a wykaz prac w niej zawartych powinien zostać uzupełniony przynajmniej o wydawnictwa omawiające zagadnienia życia społeczno-gospodarczego miast woj. kieleckiego w okresie międzywojennym⁸.

o majątkach opuszczonych i poniemieckich. Do zakresu działania okręgowych urzędów likwidacyjnych należało zabezpieczenie majątków opuszczonych do czasu objęcia ich w zarząd przez właściwe ze względu na rodzaj majątku władze, kontrola i sporządzenie inwentarza majątków opuszczonych i porzuconych, oddawania w dzierżawę, najem wspomnianych majątków i sprzedaż nieruchomości (Dz. U. nr 13, poz. 87).

⁸ Można tu wymienić: R. Renz, *Spółczności małomiasteczkowe w województwie kieleckim 1918–1938*, Kielce 1990; idem, *Życie codzienne w miasteczkach województwa kieleckiego 1918–1994*, Kielce 1994; M. Markowski, *Robotnicy przemysłowi w województwie kieleckim 1918–1939*, Warszawa 1980.

Pewne zarzuty można również postawić formie w jakiej opisywana publikacja została wydana. Szata graficzna tekstu pozostawia wiele do życzenia, a największe zastrzeżenia budzi jakość papieru oraz druku. Wydaje się, że książka aspirująca do miana istotnego wkładu w rozwój badań nad historią społeczno-gospodarczą mniejszości żydowskiej w międzywojennej Polsce, powinna zostać przygotowana bardziej starannie.

Opublikowana nakładem Wydawnictwa Biblioteki Publicznej w Końskich „Arslibris” praca pt. *Z dziejów Fabryki Odlewów Żelaznych „Neptun” I. Mintz w Końskich*, mimo pewnych braków (zwłaszcza jeśli chodzi o bazę bibliograficzną), stanowi istotny wkład w rozwój badań nad historią regionalną. Pozycja skierowana jest zarówno do specjalistów zajmujących się tematyką mniejszości możeszowej w Polsce w okresie międzywojennym, jak i do indywidualnego czytelnika chcącego bliżej poznać dzieje swojej rodzinnej miejscowości. Na zakończenie warto dodać, że książka ta stanowi pewnego rodzaju przypomnienie roli jaką odgrywała społeczność żydowska przed II wojną światową w życiu gospodarczym kraju, roli, która współcześnie przez wielu została zapomniana, a przez innych jest niedoceniana.

Jarosław Dulewicz